

La litúrgia de l'odi

El pensament modern ha divinitzat el subjecte humà, un individu que afirma la seva independència i que diferencia entre ell i l'exterioritat. Aquest concepte és, per Xavier Antich, l'origen del feixisme.

"No és d'aquí. No és dels nostres". Ho diu, ple d'odi, un personatge albanès d'aquesta pel·lícula admirable que és *Before the Rain*, escrita i dirigida per Milcho Manchevski. I ho diu d'Aleksander, un macedoni, moments abans que els seus (els cosins d'Aleksander), igualment plens d'odi, el matin per l'esquena mentre ell protegeix una noia albanesa d'una execució sense judici.

I això és el que diu Roberto Zucco, la criatura

més esfereïdora del teatre de Bernard-Marie Koltès, referint-se als espectadors que contemplen l'obra: "Mireu tots aquests bojos... Són assassins. No he vist mai tants assassins junts. Al mínim senyal dins el cap, es posaran a matar-se

Xavier Antich (la Seu d'Urgell, 1962) és professor de filosofia i s'ha especialitzat en metafísica i pensament contemporani. Ha publicat un llibre sobre Aristòtil i *El rostre de l'altre* (Premi Joan Fuster, 1992), a més d'una traducció de Lévinas (*Humanisme de l'altre home*) i diversos articles sobre Heidegger, Arendt, Patočka i Gadamer. És membre del consell de redacció de la *Revue d'Europe*.

entre ells. Em pregunto per què el senyal no els esclata ja, ara, al cap. Perquè tots estan a punt de matar".

Encara un altre més. Testimoni de l'horror. O consciència lúcida. Hans Magnus Enzensberger (*La gran migració*): una escena quotidiana, aparentment trivial. Dos passatgers, instal·lats còmodament en un compartiment de tren, escampen abrics i bosses, diaris, pels seients buits. Una mica després, entren dos passatgers nous. Els primers no els saluden: ben al contrari, donen mostra de disgust mentre recullen les coses i veuen limitat el seu espai habitable. Tot i no conèixer-se, els dos primers actuen com un grup: se senten solidaris enfront dels intrusos.

Qualsevol element nou és una perturbació. Però aquest sentiment és irracional, injustificable. I segurament ells ho saben. No us recorda *La diligència* de John Ford?

Què va passar a l'Alemanya nacional-socialista, on cada veí era un policia per als jueus que vivien a prop? Què passa avui a Bòsnia?

Què, a Algèria? I a Ruanda? Què passa als barris perifèrics de París, de Londres? Què va passar fa dos dies a Fraga, aquí al costat?... Consciència de tribu, esclat d'un odi atàvic i visceral. Vindicació d'una identitat que es creu en perill, sacralització del *nosaltres*, exclusió dels altres (*ells*: els altres són *ells*).

Aquest és el mal del segle: una tendència secular i, podríem dir, gairebé constitutiva de les relacions humanes, que arriba, amb el segle XX, a les seves mostres més esgarrifoses i radicals i que, pel que podem intuir, té totes les traces de ser la pesta del segle XXI. L'embriagadora litúrgia de l'odi, la celebració macabra del terror sistemàtic i organitzat contra l'altre: el diferent, l'estranger, exclòs i residual.

El pensament modern, que ha divinitzat el subjecte humà (no l'ésser humà, no el gènere dels humans, sinó l'humà com a subjecte), es

troba amb el seu artífici monstruós, com Victor Frankenstein davant la seva criatura: un subjecte autònom, lliure, que afirma la seva independència i la seva voluntat de poder enfront de la naturalesa i enfront dels homes. L'exterioritat, així, resta a fora, extramurs. Aliena, però a l'abast, disponible per a la seva explotació a mans d'una consciència imperialista que no ha dubtat a fer seva la naturalesa i els humans. Res no ha pogut resistir la devastació de l'exterioritat: sota l'amable aparença de la pretensió de conèixer una totalitat inabastable, la ciència, la tècnica i la política, de bracet, han portat el domini de l'exterioritat, el seu control i la seva explotació a límits insospitats.

Els camps de concentració i d'extermini del nazisme i de l'estalinisme, doncs, no són anècdotes històriques ni perversions de la política. Són —com ha assenyalat Hanna Arendt— la conseqüència més coherent d'un model polític sustentat en l'ideal de fusió. La col·lectivitat reduïda a comunitat idèntica, sense dissidents ni discrepància, sense pluralitat ni dialèctica: la pau del cementiri. Models polítics radicals que han considerat la diversitat un perill, l'alteritat una amenaça i una pertorbació: la superfluïtat de l'humà. El segle XX ha proporcionat a la filosofia política la consumació d'una tendència llargament covada: el somni de puresa, la pretensió d'una comunitat sense esquerdes ni fissures, la veu d'un poble que s'expressa a través d'un sol crit (un crit que no és cant, precisament, ni polifonia —la polifonia és cacofònica per a les orelles acostumades a escoltar una única melodia—, sinó més aviat un bram —i que em perdoin els ases).

Darrere els totalitarismes històrics batega el mateix *somni de puresa* (les mitologies de la raça, l'exaltació ètnica: les *àligues blanques*, impulsades per Karadzic, els fidels *txètniks* de Mladic) i la mateixa *al·lèrgia a la diferència* (l'*altre* demonitzat com una amenaça, perill que només pot ser extirpat amb l'extermini): aquests dos elements conformen l'inconscient de l'esperit totalitari. Dos elements que suposen la dissolució de la intersubjectivitat en un Individu omnipresent identificat amb l'Estat com a cos social. La seva pretensió: una comunitat sense diferències, una comunitat literalment inhumana. Una comunitat *neta* i pura. La comunitat dels *nosaltres*, la comunitat dels *d'aquí*.

La sociologia s'ha entretingut, aquests darrers anys, en una disputa que, a hores d'ara, sembla ben banal: individualisme *contra* espai públic. L'individualisme (Narcís) com a expressió i valor de la comunitat occidental (cadascú a casa seva —i Déu amb tothom, que afegiria la Conferència Episcopal).

A l'altre costat, els defensors de la socialitat, de l'espai públic, de la col·lectivitat. Però avui, com ha vist Michel Maffesoli, Narcís ha esdevingut no ja el símbol de l'individu contempo-

rani, sinó el símbol de la societat: la comunitat orgullosa de si, emmirallada i egoista, a la recerca de les seves arrels i dels seus mites. Societat que somnia en la puresa com a projecte polític ideal. Societat tant més violenta com més al·lèrgica a l'alteritat, a l'estrangeria, a la diferència. Comunitat que fa i practica l'apologia de l'autisme.

En l'aniversari d'Auschwitz cal recordar allò que és obvi: la pluralitat no és pertorbadora, sinó enriquidora. L'estranger no és una amenaça, ni un poll, ni un càncer: l'estranger és l'altre sense el qual jo no puc ser jo (ni nosaltres, nosaltres). No hi ha dignitat en una comunitat que exclou i extermina la diferència, que prohibeix la pluralitat i que s'espanta de la dissidència. No hi ha possibilitat de relació intersubjectiva allí on la diversitat individual s'ha dissolt en l'homogeneïtat letal de ciutadans idèntics; no hi ha possibilitat d'espai públic, quan els membres d'una col·lectivitat han estat reduïts a una simple reiteració/duplicació clonal.

Emmanuel Lévinas, el filòsof de l'alteritat, ha criticat la tendència filosòfica secular que pretén arrabassar l'altre i integrar-lo al Mateix (l'individu despòtic o la comunitat imperialista). Com a alternativa, ha anat definint, al llarg de setanta anys de reflexió, el que podríem considerar un nou humanisme, lliure de la tirania de les arrels i de la retòrica noucentesca de les bones paraules. Un humanisme que defineix un nou projecte moral i polític: l'individu que no té

por de l'altre, perquè està constitutivament lligat a tots els altres a través de la responsabilitat. L'individu que té a càrrec seu els altres i que fa, de la defensa de l'alteritat dels altres, el motiu fonamental de la seva vida: la seva identitat passa pel respecte de la identitat dels altres, perquè tot allò que ell és no pot ser, si els altres no són allò que són. La subjectivitat del nou subjecte és *subjecció* a l'altre, exposició a l'altre: susceptibilitat, vulnerabilitat, sensibilitat. Impossibilitat d'agressió i d'extermini. Respecte i responsabilitat.

A l'impuls visceral i atàvic que ens fa sentir por de l'altre, cal oposar la dignitat de l'altre com un requisit imprescindible de la nostra pròpia dignitat.

A la litúrgia de l'odi, desfermada en la devastació i el genocidi (què vindrà, després de Txetxènia?), cal oposar la festa de la diversitat. Sarajevo, avui, ens amenaça a tots. O Alger. O tants altres forats negres del *mapamundi*, esquerdes del dolor i paradigmes de la barbàrie, irracional o excessivament racionalista. Cada una de les nostres ciutats conté l'ou de la serp: l'exaltació de la identitat, el somni de puresa, l'al·lèrgia davant l'alteritat. En qualsevol moment, l'assassí que dorm dins tots nosaltres (l'idiota moral), pot despertar-se –com ens diu Roberto Zucco, dolç àngel de la mort.

Mai no s'haurà fet prou per una pedagogia de la pluralitat. Auschwitz, avui, és viu. I no pas sols en el record. **Xavier Antich**

El lector opina

Aquesta secció és oberta als lectors perquè exposen la seua opinió, bé per carta bé mitjançant 'EL TEMPS Online'.

Compromís

Primer de tot, voldria dir que és un encert la creació per part d'EL TEMPS d'un espai per a la reflexió, tot i que pense que la secció dedicada als lectors és massa minsa.

La discussió sobre el paper de l'intel·lectual plantejada per Jordi Berrio parlava de transformació. Del seu discurs es despenia que l'intel·lectual ha mort tal com l'entenem. Si aquest és el futur, ja ho veurem, però en el procés de canvi, cal que els intel·lectuals siguin més dinàmics. Cal compromís. Tot canviarà, ben segur, això no ha de voler dir, però, defugir els compromisos morals de la classe intel·lectual del país amb la societat on viuen. I això, és el que passa.

*Carme Garcia Martos
Alcoi*

Mitjans de comunicació

El paper de l'intel·lectual sembla inseparable del paper que ocupen els mitjans de comunicació en la nostra societat. Javier Muguerza deia que una de les amenaces més greus per l'intel·lectual és la indústria de la cultura.

Els mitjans de comunicació semblen abocats a una cursa imparabile cap a la superficialitat. És esfereïdor veure la divisió cada vegada més gran entre la universitat i el món que l'envolta.

ARXIU

Bertrand Russell.

Progressivament se'ns ven més la imatge que les relacions entre universitat, empresa... s'amplien. Això tan sols és imatge. El món universitari queda exclòs de la societat precisament perquè els mitjans de comunicació no en volen saber res. En el terreny de la cultura, els mitjans estan només interessats a fer d'altaveus de la indústria de la cultura de masses. Sovint som part del departament de màrqueting. Sembla que tot això també s'hauria de tenir en compte a l'hora de parlar del futur dels intel·lectuals.

*Josep Puigercós
Girona*

(Enviat per correu electrònic)